

Сергій ОМЕЛЬЧУК,
доктор педагогічних наук,
доцент

ЙОГУ́РТ ЧИ ЙО́ГУРТ?

До питання про нормативність наголошення запозичених слів в українській мові

Дотримання акцентуаційних норм – це проблема, що так чи інакше наявна в багатьох національних мовах і є предметом публічного обговорення й пильної уваги мовознавців, а також людей, небайдужих до престижу своєї мови. Адже літературна мова „в усіх народів відрізняється від розмовної, „народної”, і потребує постійного дбайливого догляду, культивування” [7, с. 3].

Більшість пересічних українців дивує (а то й обурює) наголос у слові *йогурт*. Це передусім пов'язано з тим, що сучасні засоби масової інформації (радіо і телебачення), на жаль, сьогодні не виконують своєї основної функції – пропагувати культуру усного мовлення, суттєвий складник якого становлять нормативний наголос і вимова. Як результат, у теле- і радіорекламі, з голосу журналістів і ведучих розважальних програм ми постійно чуємо „чудо-йогурт”, „живий йогурт”, „йогурт – натуральний продукт” тощо. До того ж в останні десятиліття з'являється чимало словників й іншої довідкової літератури, що є здебільшого комерційними проектами, у яких натрапляємо на безліч неточностей і помилок. Ці прикрі приклади є основними джерелами розхитування акцентуаційних норм сучасної української мови.

У своїй розвідці спробуємо пояснити й обґрунтувати доцільність єдиного варіанта наголошення слова *йогурт*.

Як засвідчують лексикографічні джерела [8, 9], слово *йогурт* є запозиченим і походить від турецького *yogurt*, що позначає пастоподібний кисломолочний напій зі сквашеного особливим чином молока, як правило, із фруктовими додатками (домішками). Цю лексему зараховуємо до сучасної групи запозичень, адже вона інтенсивно почала з'являтися в активному

словникові українців наприкінці ХХ – початку ХХІ століття як результат нового найменування харчового продукту. Проте фахівці відповідних галузей послуговуються терміном-латинізмом *лактобацилін* (від лат. *lactis* – молоко і *bacilium* – паличка), що належить до давніх запозичень. У Словнику іншомовних слів йому відповідає таке тлумачення: „кисле молоко, виготовлене за допомогою закваски цієї культури. Інша назва – й о г у р т” [9, с. 580]. У цьому ж словнику натрапляємо на тюркське слово *югурт* – кисле молоко [9, с. 990]. Цей тюркцизм подають автори й інших словників [3, 5, 6].

На сьогодні лексема *йогурт* – слово-інтернаціоналізм, адже вживається в багатьох мовах і має одне джерело походження (англ. *yog(h)urt*, голл. *yoghurt*, франц. *yogort*, нім. й італ. *yogurt*, польс. і словац. *jogurt*, ісп. *yogur*, латис. *jogurts*, угор. *joghurt*, серб. *јогурт*). Проте, наприклад, болгарська мова послуговується національним відповідником *кисело мляко*.

Турецькі запозичення в сучасній українській літературній мові не є численними, на відміну від грецизмів, латинізмів, англіцизмів та ін. Проте на різних етапах свого розвитку наша мова збагачувалася й турецькою лексикою. Про це свідчить фактичний матеріал словників, який дає змогу констатувати наявність в українській мові близько половини одного відсотка турецьких слів від загальної кількості іншомовної лексики. Зокрема це турецизми *абáб*, *айвá*, *алмáз*, *аскéр*, *балі́к*, *баитáн*, *бекмéс*, *бірюзá*, *вілаéт*, *гарéм*, *гяур*, *дамáз*, *деліба́ш*, *дува́н*, *ізію́м*, *каі́к*, *калка́н*, *кафе́*, *каю́к*, *кіо́ск*, *кона́к*, *мінаре́т*, *мушмула́*, *пашá*, *пашалі́к*, *сабу́р*, *санджа́к*, *сераскі́р*, *султа́н*, *тулумба́с*, *хеді́в* (титул), *чадрá*, *чалма́*, *ятага́н* та ін.

Зауважимо, що фіксований (закріплений) на останньому складі наголос є однією з основних акцентуаційних особливостей сучасної турецької мови, як, наприклад, більшості тюркських мов (*балага́н*, *бараба́н*, *самáн*, *чекмі́нь*, *урема́*, *тарпа́н* та ін.) і французької мови (*бандеро́ль*, *глазéт*, *сабота́ж*, *торше́р*, *форса́ж*, *флакóн* та ін.). Цю закономірність ми можемо простежити на зазначених вище прикладах турецьких лексем, а також пересвідчитись у

цьому, здійснивши аналіз фундаментальних академічних лексикографічних праць української мови, до яких ми зараховуємо словники, видані Інститутом української мови НАН України, Інститутом мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України, а також Українським мовно-інформаційним фондом НАН України.

Так, в Орфоепічному словнику української мови в двох томах (за редакцією М.М. Пещак і В.М. Русанівського) читаємо: **йогурт** [йо^угурт], -ту, м. (на) -т'і [6, с. 621]. У Словнику наголосів С.І. Головащука подано: **йогурт**, -у [3, с. 116]. У реєстрі Орфографічного словника української мови (автори С.І. Головащук, М.М. Пещак, В.М. Русанівський і О.О. Тараненко) знаходимо: **йогурт**, -у [5, с. 293].

Отже, авторитетні лексикографічні джерела, видані в другій половині ХХ – на початку ХХІ століття, засвідчують, що українській мові ніколи не було властиве наголошення лексеми *йогурт* на першому складі. Цю тенденцію, до речі, спостерігаємо й у російській мові. Так, автори академічних словників російської мови, як-от: Словаря ударений для работников радио и телевидения [1], Словаря иностранных слов [8], Орфографического словаря русского языка [4], подають безваріантне наголошення слова *йогурт* (на останньому складі).

Проте укладачі, наприклад, Великого тлумачного словника сучасної української мови (за редакцією В.Т. Бусела) подають слово *йогурт* із порушенням акцентуаційних норм – з наголосом на першому складі [2, с. 510], а слово *югурт* – правильно (з наголосом на останньому): **югурт**, -у, ч. Те саме, що **йогурт** [2, с. 1643]. Хоча в передмові до Словника автори зазначають, що однотомний універсальний довідник з української мови укладений за певними лексичними, граматичними, орфоепічними (розбивка моя. – С.О.) та стилістичними нормами. Прикро, що порушення таких норм можна простежити в низці сучасних словників української мови.

Таким чином, наголос *йогурт* (на першому складі) ненормативний і відповідно для нього в сучасній українській мові немає жодних підстав.

Отож таке відхилення від літературної вимови не сприяє авторитетові мовця. Слід частіше заглядати в словники, і тоді траплятиметься менше випадковостей, пов'язаних із неправильним наголошенням запозичених слів.

Література

1. Агеенко Ф.Л. Словарь ударений для работников радио и телевидения: Ок. 75 000 словарных единиц / Ф.Л. Агеенко, М.В. Зарва; Под ред. Д.Э. Розенталя. – 5-е изд., переработ. и доп. – М.: Рус. яз., 1984. – 810 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. В.Т. Бусел]. – К.; Ірпінь: ВТФ „Перун”, 2002. – 1440 с.
3. Головащук С.І. Словник наголосів: Понад 20 000 слів / С.І. Головащук. – К.: Наук. думка, 2003. – 320 с.
4. Орфографический словарь русского языка: 106 000 слов / АН СССР. Ин-т рус. яз.; Под ред. С.Г. Бархударова и др. – 26-е изд., стер. – М.: Рус. яз., 1988. – 400 с.
5. Орфографічний словник української мови: Близько 120 000 слів [уклад. С.І. Головащук, М.М. Пещак, В.М. Русанівський, О.О. Тараненко]. – К.: Довіра, 1994. – 864 с.
6. Орфоепічний словник української мови: в 2 т. Т. 1: Близько 140 000 слів / [уклад. М.М. Пещак, В.М. Русанівський, Н.М. Сологуб та ін.; за ред. М.М. Пещак, В.М. Русанівського]. – К.: Довіра, 2001. – 958 с.
7. Пономарів О. Культура слова: Мовностилістичні поради: [навч. посіб.]. 2-ге вид., стереотип. / О. Пономарів. – К.: Либідь, 2001. – 240 с.
8. Словарь иностранных слов / Под ред. И.В. Лехина, Ф.Н. Петрова. – 4-е изд., переработ. и доп. – М.: Гос. Изд-во иностр. и национ. словарей, 1954. – 856 с.
9. Словник іншомовних слів: 23 000 слів та термінологічних словосполучень [уклад. Л.О. Пустовіт та ін.]. – К.: Довіра, 2000. – 1018 с.